

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ

SOME ASPECTS OF THE EFFECTIVENESS OF LEGAL REGULATION OF THE EXTENSION OF PRE-TRIAL INVESTIGATION PERIODS UNTIL THE NOTIFICATION OF A PERSON ABOUT SUSPICION

Вольвак О.М., старший викладач, адвокат
Національна академія Служби безпеки України

Стаття присвячена дослідженню правовому регулюванню порядку продовження строку досудового розслідування до повідомлення особи про підозру. Розкривається процес правового регулювання даної стадії кримінального провадження в його історичному та ретроспективному аспекті. Досліджується питання забезпечення судового контролю за продовженням строків досудового розслідування до повідомлення особи про підозру та наслідки його скасування. У статті наголошено на необхідність забезпечення дотримання розумних строків під час досудового розслідування до повідомлення особи про підозру.

Досліджено питання щодо правового регулювання продовження строків досудового розслідування до повідомлення особи про підозру Законами України від 13.04.2012 року № 4651-VI, від 03.10.2017 року № 2147-VIII, від 22.11.2018 року № 2617-VIII, 08.12.2023 року № 3509-IX.

Відмежовано особливості регулювання продовження строків досудового розслідування до повідомлення особи про підозру у різні проміжки часу та досліджено вплив такого регулювання на відповідні відносини, продовження строків досудового розслідування до повідомлення особи про підозру, та кримінальне провадження в цілому.

Проаналізовано ризики неналежного правового регулювання продовження строків досудового розслідування до повідомлення особи про підозру та скасування судового контролю на стадії досудового розслідування.

Окремо сформуовано проблемні питання з прийняттям Закону України 08.12.2023 року № 3509-IX з точки зору його якості та передбачуваності в контексті практики Європейського суду з прав людини стосовно застосування Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини.

Констатовано проблему дотримання розумних строків у кримінальному провадженні при скасування судового контролю за продовженням строків досудового розслідування до повідомлення особи про підозру.

Розглянуто особливості ефективності правового регулювання продовження строків досудового розслідування до повідомлення особи про підозру у середовищі, що перманентно змінюється.

Ключові слова: кримінально процесуальне законодавство, Кримінальний процесуальний кодекс України, практика Європейського суду з прав людини, досудове розслідування, продовження строків, слідчий суддя, якість закону, верховенство права, юридична визначеність, правове регулювання, ефективність правового регулювання.

The article is devoted to the study of the legal regulation of the procedure for extending the term of the pre-trial investigation until the notification of the suspect. The process of legal regulation of this stage of criminal proceedings is disclosed in its historical and retrospective aspect. The issue of ensuring judicial control over the extension of the pre-trial investigation period until the person is notified of the suspicion and the consequences of its cancellation is being investigated. The article emphasizes the need to ensure compliance with reasonable terms during the pre-trial investigation before notifying a person of suspicion.

The issue of legal regulation of the pre-trial investigation period before the notification of a person of suspicion by the Laws of Ukraine dated 04/13/2012 № 4651-VI, dated 10/03/2017 № 2147-VIII, dated 11/22/2018 № 2617-VIII, and dated 12/08/2023 was investigated № 3509-IX.

The peculiarities of the regulation of the extension of the pre-trial investigation period before the notification of a person of suspicion in different periods of time have been identified, and the impact of such regulation on relevant relations, the extension of the period of pre-trial investigation before the notification of a person of suspicion, and criminal proceedings in general have been investigated.

The risks of improper legal regulation of extending the terms of the pre-trial investigation until the person is notified of the suspicion and the cancellation of judicial control at the stage of the pre-trial investigation have been analyzed.

Problematic issues with the adoption of the Law of Ukraine dated December 8, 2023 № 3509-IX from the point of view of its quality and predictability in the context of the practice of the European Court of Human Rights regarding the application of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms have been separately formulated.

The problem of observing reasonable time limits in criminal proceedings was identified when judicial control over the extension of the pre-trial investigation period before notification of a person of suspicion is canceled.

The peculiarities of the effectiveness of the legal regulation of extending the terms of the pre-trial investigation to the notification of the suspect in a permanently changing environment are considered.

Key words: criminal procedural legislation, Criminal Procedure Code of Ukraine, practice of the European Court of Human Rights, pre-trial investigation, extension of periods, investigative judge, quality of law, rule of law, legal certainty, legal regulation, effectiveness of legal regulation.

Постановка проблеми. У сучасній правовій дійсності, коли зміни законодавства є стрімкими з непередбачуваними наслідками для учасників кримінального провадження та все більше і більше зачіпають права і свободи людини та межують подекуди із свавільними діям сторони обвинувачення постає питання необхідного контролю за дотриманням розумних строків та забезпечення гарантій прав і свобод людини, які піддають втручання з боку держави під час проведення досудового розслідування до повідомлення особи про підозру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, які порушені у даній статті присвячені окремі роботи

Дроздова О. М., Гловюк І. В., Шило О. Г. та інших. Однак, залишається не охопленими питання продовження строків досудового розслідування до повідомлення особи про підозру в контексті забезпечення верховенства права через ефективність правового регулювання даної сфери правовідносин.

Метою статті є оцінка ефективності правового регулювання правовідносин у сфері продовження строків досудового розслідування до повідомлення особи про підозру з урахуванням дотримання принципу верховенства права.

Виклад основного матеріалу. З прийняттям Кримінального процесуального кодексу у 2012 році врегулю-

вано порядок обчислення строків досудового розслідування, яке повинно бути закінчено: 1) протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину. А у випадку неможливості закінчення досудового розслідування у вказані строки – строк досудового розслідування міг бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 цього Кодексу. Крім того, встановлювались загальні граничні строки досудового розслідування, зокрема:

1) двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості;

3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Статтею 294 КПК в редакції 2012 року передбачалось, що у разі складності (в т. ч. виняткової та особливої) провадження неможливо закінчити у строк, зазначений у ч. 1 ст. 219 КПК України, він може бути продовжений в межах строку, встановленого ст. 219 КПК України прокурором (районним, обласним, АР Крим, міст Києва та Севастополя чи прирівняним до них прокурором або їх заступниками, Генеральним прокурором України чи його заступниками) [1].

Таким чином, продовження строків досудового розслідування до повідомлення особі про підозру не було врегульовано кримінальним процесуальним законом.

В подальшому Законом України № 2147-VIII від 03.10.2017 року внесені зміни до ст. ст. 219, 294 КПК України та доповнено КПК України статтею 295-1, які обумовили необхідність продовження строків досудового розслідування до повідомлення особі про підозру слідчим суддею [2].

Крім того, ст. 219 КПК України було встановлено, що строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження та встановлено граничні та загальні строки досудового розслідування.

Статтею 294 КПК України також встановлювалось, що якщо досудове розслідування злочину або кримінального проступку до моменту повідомлення особі про підозру неможливо закінчити у строк, зазначений в абзаці другому частини першої статті 219 КПК України, вказаний строк може бути неодноразово продовжений слідчим суддею за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, ст. 219 КПК України.

Таким чином, Законом України № 2147-VIII від 03.10.2017 року запроваджено судовий контроль за продовженням строків досудового розслідування до повідомлення особі про підозру з метою унеможливлення зловживання стороною обвинувачення розумними строками під час досудового розслідування, що свідчить про посилення гарантій прав людини у кримінальному провадженні.

Разом з тим, прикінцевими положеннями до Закону України № 2147-VIII від 03.10.2017 року не передбачено зворотної дії вказаних змін в часі та застосовуються до справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін [2].

Згідно з Законом України від 22.11.2018 року № 2617-VIII внесено зміни до ч. 3 ст. 294 КПК України та встановлено порядок продовження строку досудового розслідування після повідомлення особі про підозру слідчим суддею [3].

08.12.2023 року Законом України № 3509-IX знов внесено зміни в порядок продовження строків досудового розслідування у кримінальних провадженнях до повідомлення особі про підозру.

Частину першу ст. 219 КПК України викладено в новій редакції: «строк досудового розслідування обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотанням про закриття кримінального провадження або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження», а частину першу статті 294 КПК України, яка передбачала продовження строків досудового розслідування у кримінальних провадженнях до повідомлення особі про підозру слідчим суддею – виключено.

В свою чергу пункт 20-8 розділу XI «Перехідні положення» КПК викладається в такій редакції: «Положення частини першої статті 219 цього Кодексу в редакції Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» застосовуються до всіх кримінальних проваджень, досудове розслідування або судовий розгляд яких не завершено до дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» [4].

Отже, порядок продовження строків досудового розслідування у кримінальних провадженнях до повідомлення особі про підозру було врегульовано Законами України від 13.04.2012 року № 4651-VI, від 03.10.2017 року № 2147-VIII, від 22.11.2018 року № 2617-VIII, 08.12.2023 року № 3509-IX, які є різними за своїм змістом та протилежні за врегулюванням одних і тих самих правовідносин.

Надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості закону» у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції означає, що закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні для забезпечення від будь-якого ризику свавілля (справа «Новік проти України», заява № 48068/06, п. 19).

У справі «Щокін проти України» (заяви № 23759/03 та № 37943/06, п. 50–56) зазначив, що «верховенство права, один з основоположних принципів демократичного суспільства, притаманний усім статтям Конвенції; відсутність в національному законодавстві необхідної чіткості та точності, яка передбачає можливість різного тлумачення, порушує вимогу якості закону, передбачену Конвенцією».

Крім того, висновки, які зроблені у рішенні ЄСПЛ у справі «Волков проти України» (заява № 21722/11, п. п. 170, 171). Так, характеризуючи загальні принципи законності втручання, Суд наголосив на тому, що вислів «згідно із законом» також стосується якості закону, вимагаючи, щоб він був доступний для зацікавленої особи, яка, окрім того, повинна мати можливість передбачити наслідки його дії щодо себе (рішення у справі «Копп проти Швейцарії» (Kopp v. Switzerland), заява № 23224/94, п. 55); «якість закону» передбачає, *inter alia* (з лат. «серед інших речей і справ»), що формулювання національного законодавства повинно бути достатньо передбачуваним, щоб дати особам адекватну вказівку щодо обставин та умов, за яких державні органи мають право вдатися до заходів, що вплинуть на конвенційні права особи (рішення у справі «С.Г. та інші проти Болгарії» (С.Г. and Others v. Bulgaria), заява № 1365/07, п. 39); законодавство повинно забезпечувати певний рівень юридичного захисту проти свавільного

втручання з боку державних органів (рішення у справі «P.G. та J.H. проти Сполученого Королівства» (P.G. and J.H. v. the United Kingdom), заява № 44787/98, п. 46). Крім того, у пункті 179 цього Рішення ЄСПЛ наголошує на тому, що наявність конкретної і послідовної практики тлумачення відповідного положення закону була фактором, який призвів до висновку щодо передбачуваності зазначеного положення (рішення у справі «Гудвін проти Сполученого Королівства» (Goodwin v. the United Kingdom), заява № 17488/90, п. 33).

При аналізі ефективності правового регулювання порядку продовження строку досудового розслідування у кримінальних провадженнях до повідомлення особи про підозру необхідно враховувати вимоги ст. 5 КПК України, якою встановлено в імперативній формі вимогу про те, що процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями КПК України, чинним на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення.

Слід також зазначити, що врегулювання порядку продовження строку досудового розслідування у кримінальних провадженнях до повідомлення особи про підозру Законом України від 08.12.2023 року № 3509-IX не відповідає вимогам ст. 5 Конвенції та звужує гарантії прав людини через відміну судового контролю на даній стадії кримінального провадження та створює порядок регулювання одних і тих самих правовідносин різними нормативно-правовими актами, один з яких (Закон України від 08.12.2023 року № 3509-IX) не відповідає вимогам якості закону та скасовує належний судовий контроль на стадії

продовження строків досудового розслідування до повідомлення особи про підозру.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведеним дослідженням окремих аспектів ефективності правового регулювання порядку продовження строку досудового розслідування до повідомлення особи про підозру можливо зробити низку висновків, зокрема:

– правове регулювання порядку продовження строку досудового розслідування до повідомлення особи про підозру протягом значного проміжку часу регулювалось різними положеннями КПК України;

– внесеними Законом України від 03.10.2017 року № 2147-VIII до КПК України було встановлено запобіжники в формі судового контролю за строками у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування з метою дотримання розумних строків на стадії досудового розслідування;

– законом України від 08.12.2023 року № 3509-IX скасовано судовий контроль за проведенням строків досудового розслідування до повідомлення особи про підозру, що знизило рівень гарантій прав і свобод людини на стадії досудового розслідування і призведе в подальшому до порушення принципу правової визначеності оскільки в одному і тому провадженні будуть діяти однопредметні нормативно-правові акти протягом значного проміжку часу;

– постійні зміни порядку продовження строків досудового розслідування до повідомлення особи про підозру створюють ситуацію непередбачуваності дії закону, що значно впливає на його якість та права і свободи людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20180316#n6011>
2. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>.
4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 08.12.2023 року № 3509-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2117911>
5. Посібник із статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). 2019. 133 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf.